

Yeni Türk Edebiyatı- 8. Ünite

Ünite 8) yeni türk edeb

Kuram

Belli bir alanı kavranabilir hale getirmek amacıyla yöntemli ve tutarlı bir biçimde ortaya konmuş olan düşünce bütününe denir.

Theoria sözcüğü Batı dillerinde kavramın kökenini oluşturur.

(Theoria) Özgür, zorunlu olmayan, pratik hiçbir amaç gütmeyen, salt bilgi edinme anlamını kazanmıştır.

Edebiyat kuramı, edebiyatın tanımından başlayarak, mahiyetini ilkelerini, kategorilerini, ölçülerini, edebi değer ve yöntem sorunlarını, amacının ve işlevinin ne olduğunu, gerçekte, toplumla ve insanla ilişkisinin niteliğini; edebi eserin ortaya çıkış koşullarını konu edinen bütüncül yaklaşımlardır.

Aristoteles'in *Poetika*'sı bu alanda yazılmış ilk eserdir.

Eserin ortaya çıkışını sağlayan kuramsal arka planın anlaşılması, onun çözümlenmesinde yardımcı olur.

Yeni Türk edebiyatı, kuramsal zemin bakımından homojen değildir.

İlk kuşakta Şinasi pozitivist felsefeden, ikinci kuşakta Abdülhak Hamit romantik akımdan etkilenmiştir. İleriki dönemlerde de bu çeşitlilik artarak devam etmiştir.

I.A. Richards, edebiyatçının amacının duygu uyandırmak olduğu tezine dayanarak edebiyat ve gerçek ilişkisinin kurulamayacağını ileri sürer.

Edebi eser karşısında ilk ve en basit tavrı "hoşlanmak" ifadesiyle kendisini gösterir.

Bu yaklaşım ölçülebilir, baikalari tarafından da kabul edilebilir bir değer taşımaz. Bu noktada bir edebi eserin değerinin nesnel ölçütlere vurulup vurulamayacağı sorunu ortaya çıkar.

EDEBİYAT KURAMLARI

Eser sadece yazar ve okur arasında bir bağ kurmaz; aynı zamanda bir toplum içerisinde, ondan etkilenererek oluşur ve bir topluma hitap ederek onu etkiler.

Edebiyat kuramlarını; dışa dönük, yazar merkezli, okur merkezli ve eser merkezli olarak dört başlıkta incelemek mümkündür.

Dışa Dönük Edebiyat Kuramları

Yansıtma Kuramı

-Bu anlayışa göre doğa sanatın modelidir.

-Dış dünyadaki nesne ile eser arasındaki benzerlik ne kadar fazla ise sanatçının başarısı da o denli fazla kabul edilir. Gerek sanat eseri, gerekse taklit ettiği dış dünya Platon'a göre duyular dünyasına aittir ve değişkendir.

Bu noktada Platon sanatı olumsuzlar.

Aristoteles, sanat olanı değil, mümkün olanı anlatır demektedir.

Platon'un aksine Aristoteles, tragedyaalar üzerinden katharsis (arınma) kavramını ortaya atarak sanatın insan duygularını olumlu yönde etkilediğini, dolayısıyla yararlı olduğunu ileri sürdü.

Sanat ve edebiyat, tabiatın aynasıdır.

Bu görüş zaman içinde alt kategorilere ayrışır:

Sanat, varolan görüntüleri yansıtır.

Sanat, geneli ve özü yansıtır.

Sanat, idel olanı yansıtır.

Neoklasikler yansıtma kuramını yeniden yorumlayarak sanatın genel tabiatın yansıtılması ve idealleştirilmiş tabiatın yansıtılması şeklinde iki temel kuram geliştirdiler.

Romantizme tepki olarak ortaya çıkan gerçekçi edebiyat akımı, insanı, toplumu ve tabiatı olduğu gibi sanat eserine aktarma iddiasıyla yansıtma kuramına dayanan bir akımdır.

Yazarın tarafsızlığını reddederek, toplumsal olaylar karşısında yargılayıcı bir tutum takınmasını savunan bir başka gerçekçi anlayış ise “eleştirel gerçeklik” olarak adlandırılmıştır. Gerçekçilik anlayışının üçüncü gurubunu ise “toplumcu gerçeklik” temsil eder ve tarihsel maddeci kurama bağlanır.

Marksist Estetik Kuramı

Toplumcu gerçekçilik, yansıtma kuramının marksist yorumuna dayanır.

Gerçeklikten algıladığı şey, toplumsal bir varlık olarak insan tarafından değer yüklenmiş bir nesnedir.

Plehanov, Troçki, Lunaçerski ve Lukacs’ın eserleriyle ortaya konulmuştur.

Determinizm (Gerekircilik) / Sosyolojik Eleştiri

Edebiyat eserinin üretildiği toplum, çevre ve dönem etkenlerinin önemini vurgular. Önde gelen temsilcileri; Mme de Steal, Sainte Beuve ve Hippolyte Taine’dir.

Bu tür çalışmalarda amaç edebi eseri anlamak değil, eseri toplumu yansıtan bir belge niteliği taşıdığı düşüncesiyle kullanmaktır. Bu görüş, edebiyatı, toplumu oluşturan kurumlardan birisi olarak algılamaktadır.

Tarihçi Eleştiri

Gustave Lanson, tarih metodu yoluyla edebiyat araştırmaları yapmıştır.

Metnin değerlendirilmesinde izlenecek yol, özellikle eski metinler için dönemin kendine özgü dil ve sözlük yapısının, dönemi etkileyen olayların ve kişilerin, eseri etkilemiş olması olası geleneklerin belirlenmesidir.

Bu anlayışı ülkemizde Fuat Köprülü temsil etmiştir.

Arketip Eleştirisi

Jung'a göre edebiyatta karşılaşılan birçok tema aslında insan ırkının yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarageldiği derinlerde ortak duygu ve istekleri temsil eden sembollerin az çok değişikliklere uğramış biçimleridir.

Bu anlayış edebiyat eserindeki arketipleri araştırmayı benimsemiştir. Bundaki amaç, edebiyat eserinin niteliğini ve değerini belirlemek değil eser aracılığıyla insanlığın ölümsüz sembollerini ortaya çıkarmaktır.

Cassirer ve **Eliade** bu anlayışa katkı yapmışlardır.

Yazar Merkezli Kuramlar

Anlatımcılık / Ekspresyonizm

Duygu, anlatımcılığın anahtar kavramıdır.

Sanat eseri, sanatçıların duygularının sonucudur. Sanatı, duygunun dile getirilmesi olarak kabul ederler. Eser ancak sanatçının yaratıcı kişiliğinin sonucudur.

İki farklı kola ayrılır: **Croce** ve **Collingwood**'a göre sanatın özü, yaratma eylemindedir. Yaratma ise duyguların anlatımından ibarettir.

Öte yandan **Tolstoy**, sanatın bir duyguyu aktarabilme eylemi olduğu görüşündedir.

Anlatımcılık, 20. Yüzyılın başlarında dışavurumculuk terimiyle karşılanan sanat akımının adı oldu. Edebiyatta **Trakl**, **Benn**, **Döblin**, **Mann** gibi isimlerce temsil edildi. Kısa süre içinde soyut sanata dönüştü.

Psikolojik Eleştiri

Sanatçı ile sanat eseri arasında sıkı bir bağ gören bu anlayış, eserin değerini yazarın yaşantısının ve duygu durumunun araştırılmasında bulur. İki kola ayrılır. A) Eseri aydınlatmak için sanatçının yaşamını ve kişiliğini incelemek, B) sanatçının kişiliğini anlamak için eseri incelemek.

Bu yöntemi ilk olarak ortaya atan **Saint Beuve** olmakla birlikte asıl gelişimini **Freud**'a borçludur.

Okur Merkezli Kuramlar

Duygusal Etki Kuramı

Okurun eserden aldığı hazzı öne çıkarır.

Öncüsü, **I. A. Richards**'dır.

Richards'a göre dil bir yandan bilgi vermek, bir yandan da duyguları anlatmak işleviyle kullanılır. Edebiyatta bu ikinci işlev geçerlidir.

Okur, estetik bir nesne olarak üretilen eserin karşısında duyduğu haz ile dengeli ve sağlıklı bir yaşantıya ulaşır.

Estetik değer, eserin kendisinde değil uyandırdığı bu estetik yaşantıdadır.

İzlenimci Eleştiri

Herhangi nesnel bir ölçüt öne sürmeksizin eleştirmenin, okurun eserle kurduğu öznel ilişkiyi okuma yöntemi olarak benimser. En önemli temsilcisi **Anatola France**'dır.

Eleştirmen eser hakkında konuşurken kendinden söz eder. Öznelliği nedeniyle bu yöntemi denemenin bir türü olarak kabul etmek doğrudur. Ülkemizdeki temsilcisi **Nurullah Ataç**'tır.

Fenomenoloji, Yorumbilgisi, Alımlama Kuramı

Kavram olarak görünenin arkasında hiçbir şey aranmaması, nesnelere bizzat kendileri ile ilgilenmek anlamına gelir. Fenomenoloji "anlam" kavramıyla yoğun bir şekilde ilgilenmiştir. Anlam ne nesnel ne de öznel. **Husserl**'e göre anlam dilden önce vardır.

Gadamer, Hakikat ve Yöntem adlı çalışmasında özellikle "anlam" açısından modern edebiyat kuramlarının sorunlarını tartışır. Gadamer'e göre dilin anlamı toplumsal bir sorundur.

Fenomenolojik anlayıştan yola çıkan ve daha çok eser üzerinde yoğunlaştığı görülen yorumbilgisinin son aşaması ise okur merkezli bir düşünce olan alımlama estetiği veya alımlama kuramıdır. Önde gelen temsilcileri **R. Ingarden**, **W. Iser** ve **S. Fish**'dir.

Eser Merkezli Kuramlar

Biçimcilik

Biçimcilere göre edebi eser, ele aldığı konu ve içerikle ölçülemez. Eserde içeriği meydana getiren bütün ögeler bir değişime uğrayarak dilin düzenlenmesinde ifadesini bulur. Bu nedenle asıl önemli olan dilin biçimsel olarak ortaya koyduğu organik düzendir. Biçim, eserde yer alan bütün ögelerin birbirine bağlanıp örülerek meydana getirdikleri düzendir.

20. yüzyılın başlarında Anglo-Amerikan ve Rus biçimciliği olarak iki koldan gelişme göstermiştir. Anglo-Amerikan okulun temsilcileri **C. Brooks, A. Tate, R. Wellek, A. Warren**'dir.

B. Tomaşevski, V. Şklovski, B. Eichenbaum, R. Jacobson gibi Rus biçimcileri ise 1915-1930 yılları arasında Moskova Dilbilim Çevresi ve Şiirsel Dil Araştırmaları Derneği çerçevesinde yaptıkları etkinliklerle diğer branşlardan bağımsız bir edebiyat biliminin mümkün olduğunu ortaya koymaya çalıştılar.

Edebi eserin biçimi alışkanlığı kırmak ve yabancılaştırma amacı taşır. Edebi eserin önemi algılamayı yavaşlatarak oluşturduğu estetik yaşantıdır. Önemli olan şairin gerçeklik karşısındaki tutumu değil, dil karşısındaki tutumudur.

Biçimci anlayış Prag Dilbilim Okulu çevresinde faaliyet gösteren Roman Jakobson'ın çalışmalarıyla **yapısalcılık**la birleşmiştir.

Yapısalcılık, Post-Ytapısalcılık ve Göstergebilim

Yapısalcılık -> **Ferdinand de Saussure**(1857-1913)'ün Genel Dilbilim Dersleri adlı eserini temel alır.

Saussure'e göre dil, varlığı kendisini oluşturan ögelerin birbiriyle ilişkisi tarafından belirlenen bir bütündür. Dili eşzamanlı çalışna bir sistem olarak ele alır. Dil/söz ayrımını ortaya atar. Soyut sisteme dil, kullanılması anındaki uygulamaya da söz adını verir. Somut ve bireysel dil kullanımının arkasında soyut ve toplumsal bir sistem vardır. Bunu satranç oyunundaki oyun kuralları ve taşların rolüyle açıklar. Oyunun kurallarını bilmek yeterlidir.

Gösterge, başka bir şeyi temsil eden geçici araç olarak tanımlanabilir.

Yapı sözcüğü, birbiriyle ilişkili olan ögelerin toplamından daha fazla olan bir bütünlüğü ifade etmektedir.

Yapı kavramını edebi metinlere uygulayan **A. J. Gremias**.

İkili karşıtlık olarak adlandırılan gösteren çiftleri hiyerarşik bir biçimde anlamın derin yapısını oluşturur.

Yerdeşlik (İsotopi): Sözcüğün metinde ifade ve anlam olarak yenilenmesidir.

Yapısalcılığın edebiyat alanındaki çalışmalarını dört başlık altında incelemek mümkün: A) Yapısal üslup incelemesi B) Yapısalcı kurama uygun sanat eserinin belirlenmesi ve incelenmesi C) Yapısalcı bir edebiyat kuramı ve poetika ortaya konması D) Yapısal Eleştiri...

Derrida'nın edebi metnin çözümlenemezliği bağlamındaki görüşleri **H. Bloom, J. H. Miller, G. Hartmann, P. D. Mann** tarafından benimsenmiştir.

Yapısalcılığın Prag Okulu dışındaki en etkili temsilcisi **Hjelmslev**, Kopenhag okulunu, **N. Chamsky** ise Amerikan okulunu temsil eder.

Göstergebilim terimi **C.S. Peirce**'a dayanmaktadır. Bu daldaki çalışmalar **Barthes** tarafından ilerletilmiştir.

Yeni Eleştiri

1930-1950 yıllarında Amerika'da ortaya çıktı. Estetik eleştiri, Rus biçimciliği ve yapısalcılıktan etkilenmiştir.

Edebi eser, özgün bir nesnedir.

Edebi eseri incelemek için eserden başka bir şeye ihtiyaç yoktur.

Biçimcilik, Yapısalcılık ve Yeni Eleştiri

Her üçü de metinden hareket eder, metin dışı öğelere değer vermez.

Biçimciler, edebi eserdeki önemli ögenin "biçim", yapısalcılar metinde bulunan biçim ve içerikle ilgili bütünü oluşturan "yapı", yeni eleştiriciler ise "estetik değer" olduğu görüşündedirler.

Biçimciler eserin biçiminden hareketle onu anlamaya çalışırken, yapısalcılar bir göstergeler sistemi olarak düşündükleri eserin derin yapısını ve bu yapıyı oluşturan özellikleri anlamaya çalışırlar.

Biçimciler eserden yola çıkarak genel bir edebilik kuramına ulaşmak, yapısalcılar ise edebiyatı bir göstergeler sistemi içinde çözmek isterler.

Metinlerarasılık

Her metnin başka metinlerin bir sentezi olduğu fikrine/görüşüne yaslanırlar.

Julia Kristeva tarafından 1960'ların sonunda ortaya atılan kavram, iki veya daha çok metin arasındaki karşılıklı konuşma olarak algılanır ve bir tür yeniden yazma işlemi olarak nitelenir.

